

УДК 159.943

Олійников О.А., начальник курсу факультету цивільного захисту населення і території УЦЗУ

ОСОБИСТІСНІ ФАКТОРИ, ЯКІ СПРИЯЮТЬ УСПІШНОСТІ НАВЧАЛЬНО-СЛУЖБОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ КУРСАНТІВ УНІВЕРСИТЕТУ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ УКРАЇНИ

У статті вивчається залежність успішності в учбово-службовій діяльності від особистісних факторів курсантів. Доведено, що для підвищення успішності навчальної й службової діяльності необхідне прагнення розвивати й активізувати весь комплекс властивостей особистості, тим самим, досягаючи гармонійності в її формуванні.

Ключові слова: особистість курсанта, учбово-службова діяльність

Постановка проблеми. В роботі будь-якого ВУЗу успішність навчання студентів грає першорядну роль. Відомо, що успішність

навчання багато в чому визначається здатністю студента до пристосування в нових соціальних умовах [1; 5].

В процесі адаптації до умов навчання в ВУЗі у студентів формуються адаптивні якості особистості, що подальшому визначає результати самої адаптації. Як показав Сафонов В.П. [6] адаптивність визначається не стільки наявністю конкретної характеристики, скільки зміною всього комплексу характеристик особистості. Формування цих характеристик здійснюється гетерохронно, має стадійний характер і відрізняється у представників різних статей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ще в 80-ті роки 20 століття вийшла достатня кількість робіт в яких вказувались фактори дезадаптації студентів [4, 7]. Серед них виділяють міжособистісні відносини, авторитарний стиль керівництва, складні взаємовідносини з батьками, незвичайність умов навчання та інші. Як правило, більшість з цих факторів розглядаються як стресогенні, здатні викликати психічні розлади [9].

Коли навчальна діяльність протікає в умовах емоційного стресу особливе значення в її успішності має зв'язок з особливостями особистості, так як реакції поведінки при емоційному напруженні визначаються саме особистісними характеристиками [2].

В цьому плані існують дослідження, в яких виявлені особистісні характеристики несумісні з навчальною діяльністю, якщо вона проходить в умовах емоційного напруження. Так, Сафонов В.П. [6] показав, що особи тривожні, мало контактні, з вузьким колом інтересів, підвищеним рівнем страху, образливі, зазнають труднощів при соціальній адаптації і, зрозуміло, слабо адаптуються до навчання в ВУЗі.

Слід відмітити, що в вище названих роботах мова йшла про студентів звичайних ВУЗів. Так як існують дослідження в яких показано, що в спеціалізованих учбових закладах системи силових міністерств (МО, МВС чи МНС) у курсантів умови адаптації до навчально-службової діяльності, значно більш складні ніж у студентів.

Умови адаптації у військових ВУЗах досліджувались і, зокрема Шаповал В.А. [8] вказує на високий ризик дезадаптації курсантів, який супроводжується наступними типами акцентуації: емоційно-лабільного, психастенічного, сенситивного, епілептоїдного і істероїдного.

В ВУЗах системи МНС існують свої особливості і складності навчання, а проблема підвищення успішності освіти курсантів до

сьогоднішнього часу не вирішена [3]. Неготовність до жорсткого регулювання режиму життєдіяльності, відсутність чи недостатня сформованість мотивів і установок, породжують нервово-механічну напруженість і емоційний стрес у курсантів.

Враховуючи ці факти, а також слабку розробленість проблеми взаємозв'язку успішності навчання з особистісними характеристиками курсантів саме Університету цивільного захисту України і організовано дане дослідження. Актуальність і практична значимість його визначається бажанням підвищити рівень підготовки спеціалістів вищої кваліфікації для системи МНС.

Викладення основного матеріалу. У зв'язку з цим **мета** роботи полягає у вивченні залежності успішності в навчально-службовій діяльності від особистісних факторів курсантів. Дослідження індивідуально-психологічних характеристик курсантів здійснювалось з використанням наступних психодіагностичних методик: визначення ціннісних орієнтацій, методика Г.Айзенка – EPQ, діагностика рівня суб'єктивного контролю Дж. Роттера, особистісне психологічне опитування.

Крім того, здійснювалась експертна оцінка кожного курсанта. Експертами виступали офіцери курсу (2 чоловіка), заступник начальника факультету, командири груп і 6 викладачів, що викладають у них основні дисципліни. Оцінка здійснювалась за 10 бальною системою. Середній арифметичний показник експертної оцінки був включений в список досліджуваних ознак (55 показників).

В проведених дослідженнях прийняли участь курсанти 1-го курсу, чоловічої статі у віці 16-18 років. Загальна кількість досліджених – 83 особи.

В першій серії дослідження вивчався розподіл курсантів по групам успішності в навчальній діяльності, дисципліні і громадській активності. Кількісні дані представлені в таблиці 1.

Дані таблиці 1 свідчать про те, що кількість курсантів з високою успішністю (8,5-10,0 балів) у навчанні, громадській активності та дисципліні рівняється, відповідно, 17 (20,49%), 21 (25,30%), 59 (71,09%), гарна успішність цих же показників (6,5-8,5 балів) рівняється 56 (64,47%), 28 (33,73%), 21 (25,30%).

Таблиця 1

Розподіл курсантів по групах успішності в учбовій діяльності, громадській активності і дисципліні (за 10 бальною шкалою) N = 83

Оцінка в балах	Успішність учбової діяльності		Дисципліна		Громадська активність	
	п	%	п	%	п	%
9,5-10	4	4,82	18	21,69	10	12,05
8,5-9,5	13	15,67	41	49,40	11	13,25
7,5-8,5	36	4,82	17	20,48	13	15,66
6,5-7,5	20	24,10	4	4,82	15	18,07
5,5-6,5	5	6,02	3	3,61	10	12,05
4,5-5,5	3	3,61	-	-	12	14,46
3,5-4,5	2	2,40	-	-	10	12,05
2,5-3,5	-	-	-	-	2	2,40
1,5-2,5	-	-	-	-	-	-

Примітка : п – кількість курсантів

Кількість курсантів з середньою успішністю (4,5-6,5 балів) цих показників було, відповідно, - 8 (9,63%), 22 (26,51%), 3(3,61).

Низька успішність (2,5-4,5 балів) була властива 2 (2,40%), 12 (14,45%), а по дисципліні жодному з курсантів.

Таким чином, досліджених курсантів характеризує висока дисципліна, гарна успішність в навчальній діяльності і слабо виражена громадська активність. Враховуючи, що показники, які були виявлені між собою тісно пов'язані слід вважати, що для підвищення успішності в навчальній діяльності курсантам необхідно активізувати свою громадську діяльність.

Далі показники індивідуально-особистісних характеристик і експертних оцінок курсантів були піддані математичній обробці і нормувались. Дослідження нормованих даних здійснювалось методами багатомірної класифікації, з використанням методики статистичного моделювання з додатковим дисперсійним аналізом структури даних.

В результаті дослідження структури вихідного простору ознак були відібрані чотири ознаки найбільш інформативні, але слабо корельовані між собою і ті, що добре дискримінують структуру даних: коефіцієнт оціночної біполяризації (методика оціночної біполяризації), нервово-психічна стійкість (методика „Прогноз”), життєрадісність

(методика ціннісних орієнтацій) і здатність до психічної саморегуляції і самоконтролю (особистісно-типологічне опитування).

З використанням міри зв'язку „Хі-квадрат” в процедурі автоматичної класифікації масиву даних за чотирма відібраними ознаками було виділено два статистично представлених класи (типи) достовірно різних між собою за багатомірним критерієм T2 Хоттелінга ($p < 0,001$). Виділені класи – це психологічні образи курсантів.

Ці класи також відрізняються один від одного за показниками громадсько-політичної активності, успішності в навчанні та дисципліні за критерієм Хі-квадрат Пірсона ($p < 0,001$) і за показниками кожного з чотирьох відібраних ознак індивідуально-психологічних властивостей курсантів.

Результати порівняння середніх значень показників успішності в навчанні та індивідуально-психологічних властивостей в двох виділених класах курсантів за критеріями Хі-квадрат Пірсона, Манна-Уїтні і Ст'юдента представлені в таблиці 2.

Таблиця 2

Середні значення показників успішності в навчальній діяльності і індивідуально-психологічних якостей в двох психологічних типах (класах) курсантів.

Психологічні типи (класи)	1	2	3	4	5
Більш успішний в навчанні клас	7,96±0,14	7,03±0,12	226,4±2,41	6,04±0,07	7,33±0,12
Менш успішний в навчанні клас	6,72±0,11	5,02±0,10	133,5±1,10	12,6±0,20	7,93±0,14
Достовірність розбіжностей за критеріями Манна-Уїтні Пірсона Ст'юдента	p=0,016 p=0,001 p=0,012	p=0,052 p=0,001 p=0,017	p=0,001 p=0,001 p=0,001	p=0,001 p=0,001 p=0,001	p=0,34 p=0,10 p=0,05

Примітка: 1 – успішність навчальної діяльності; 2 – життєрадісність; 3 – коефіцієнт оціночної біполяризації; 4 – нервово-психічна стійкість; 5 – здатність до психічної саморегуляції та самоконтролю.

В ході процедури лінійного дискримінантного аналізу ступеневий відбір ознак привів до вибору всіх чотирьох відібраних ознак індивідуально-психологічних властивостей курсантів (поріг інформативності критерію Фішера – $F=0,4$). Кількісне вираження цих ознак наступне: життєрадісність – 13,2; коефіцієнт оціночної біполяризації – 72,12; нервово-психічна стійкість – 34,6 і здатність до саморегуляції та самоконтролю – 12,3.

Кількісне вираження точності розділення досліджуваних курсантів на два психологічні типи (класи) представлено в таблиці 3.

Таблиця 3

Кількісне вираження точності розділення досліджуваних курсантів на два психологічні типи (класи)

Психологічні типи (класи)	Експериментальна вибірка			Незміщена оцінка		
	% правильної дискримінації	1 тип (клас)	2 тип (клас)	% правильної дискримінації	1 тип (клас)	2 тип (клас)
1 - більш успішний у навчанні n=40	92,5	37	3	85	34	6
2 - менш успішний у навчанні n=43	69,7	13	30	74,4	11	32

Звісно, згідно даним таблиці 2 успішності в навчально-службовій діяльності курсантів допомагає впевненість у собі, життєрадісність, організаторські та лідерські здібності і можливості, здатність до адекватної психічної саморегуляції та самоконтролю, психічна стійкість. Причому, успішність навчально-службової діяльності курсантів Університету цивільного захисту України залежить саме від сукупності взаємозв'язаних між собою виявлених параметрів.

Висновки. Проведене дослідження дозволило переконатися в тому, що успішність учбово-службової діяльності курсантів Університету цивільного захисту України залежить від особистісних факторів. Враховуючи це для підвищення успішності навчальної та служ-

бової діяльності необхідно розвивати та активізувати весь комплекс вказаних властивостей особистості, тим самим досягаючи гармонійності в її формуванні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Агеева З.А. О некоторых психологических аспектах контроля знаний // В кн. Внедрение достижений психологии и педагогики в практику работы вуза. - Новосибирск, 1983. - С. 3-4.
2. Андреева И.А. К проблеме прогнозирования успешности деятельности // В кн. Актуальные проблемы деятельности внутренних войск и ОВД в современных условиях. - Л.: ППУ МВД, 1990. - С. 47-50.
3. Андреева И.А. Использование зарубежных методик в психологической диагностике для профессионального психологического отбора слушателей в вузы МВД России // Матер. межвуз. науч-практ. конф. СПб, 1993. - С. 34-36.
4. Бакумова Т.П., Феофанова Л.Н. Анализ условий и факторов влияющих на учебную деятельность студента // Проблемы повышения академической активности студентов. - Уфа, 1981. - С. 34-38.
5. Разработка системы психологического сопровождения учебно-воспитательного процесса в ВАА им. М.И.Калинина. /рук. Демиденко В.П./ - Л.: Изд-во ЛГУ, 1992. - С.185-197.
6. Сафронов В.П. Влияние индивидуально психологических факторов на адаптацию курсантов и слушателей к условиям обучения. - М.: Наука, 1991. - 49 с.
7. Середя Т.В. Особенности характеристик общения в процессе адаптации к стресс-факторам учебного процесса: Автореф. дис. ... к. психол. наук: 19.00.01 / Ленингр. воен. акад.-я. - Л., 1987. - 17с.
8. Шаповал В.А., Ширенко А.П., Новоселов Г.А. Состояние проблемы профессионального отбора военнослужащих в армиях капиталистических государств // Сб. статей инф. бюлетень по зарубеж. матер. - 1991. - Вып.6 (15). С. 48-56.
9. Яблоненко В.Д. Психологические особенности курсантов учебной, служебной и общественной деятельности в условиях вуза: Автореф. дис. ... к. психол. наук: 19.00.02 / Моск. гос. ун-т. - М., 1982. - 25с.